

מבעד למסך ההשלכות נפגשות העיניים

מאת: שי גיל (M.A.), מטפל בתנועה והבעה, פסיכותרפיסט בגישה יונגיאנית, מגשר משפחתי.

העברה נגדית, מזמינה אותנו להפנות את הקשב פנימה, לבדוק ולעבד את התכנים שעולים, למעננו כמו גם למען המטופל, נאמנים מחד למסקנתו של פרויד (1910) "כל פסיכואנליטיקאי מרחיק לכת רק עד לנקודה שתסביכיו וההתנגדויות שלו מתירים לו" (עמ' 75), ומאידך גם למסקנותיהם של זרמים מאוחרים יותר בפסיכואנליזה, שהבחינו שהעברה נגדית אינה רק בבחינת מגבלה או מכשול פנימי שעל המטפל להסיר מעליו, אלא היא עצמה מועילה ומשמעותית כמקור מרכזי לתובנותיו של המטפל, להבנת מציאותו הנפשית של המטופל ולהפרייתו של התהליך הטיפולי בכללותו (ירום, 2011).

כאשר פגש פרויד בתשוקתו המינית הגואה, בעודו ממשש ובודק את ירכיה ואחוריה של אמי פון נ., הוא נבהל מעוצמת ההעברה הנגדית ובוחר בהמשך להתיישב מאחורי מטופליו ולא לפגוש דרך זוגית מבטם את עצמו, על תשוקותיו וחרדותיו. מאז ימיו של פרויד הצעיר (המשלב בתחילת דרכו, מגע פיזי והשאה היפנוטית בטיפוליו) ועם התפתחותה של הפסיכותרפיה, הוגמשו כללי ההימנעות וההינזרות שהנחו דורות של אנליטיקאים. יחד אם זאת, בהמשך לדברים שכותב ארון (2011) "אתה יכול לשבת מאחורי הספה, אך אף פעם לא תוכל להסתתר מאחוריה" (עמ' 8), אוסיף ואומר, שגם כיום, יש מי שבעודו יושב פנים אל פנים מול המטופל, ממשיך למעשה להסתתר מאחורי הספה, חוסה תחת "פרסונת המטפל", חושש שאם תיסדק, יתגלו בקיעי הפאזל המורכב שצירף ושכלל בעמל ויזע של למידה, הכשרה, טיפול והדרכה, ומבין בקיעים הפעורים, גיח הסובייקט האנושי במלוא שקיפותו ופגיעותו.

כשמספר אני לילדי את סיפורו הנפלא של אנדרסן 'בגדי המלך החדשים', חש אני במצוקתו של המלך הנזקק למבטו הלא משוחד של ילד תמים, על מנת להשפיל מבט אלי מערומיו ולנגוע אולי בפעם הראשונה בחיות ובחירות הפוטנציאלית העצורה בנגעי הבשר החשוף. חכמי התלמוד עמדו על כך באומרם "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו"

פְּגִישָׁה, חֲצִי פְּגִישָׁה, מִבֶּט אֶחָד מֵהֵר,
קִטְעֵי נִיבִים סְתוּמִים – זֶה דִּי...
וְשׁוֹב הַצִּיף הַכֵּל, וְשׁוֹב הַכֵּל הַסְּעִיר
מִשְׁבֵּר הָאֶשֶׁר וְהַדָּן.
אֵף סָכַר שְׂכָחָה – בְּנִיתִי לִי מִגֵּן –
הִנֵּה הִנֵּה פְּלֵא הִנֵּה.
וְעַל בְּרַכֵּי אֶכְרַע עַל שְׂפַת אֲגַם סוּאָן
לְשִׁתוֹת מִמֶּנּוּ לְרַנְּנָה!
רחל, תל-אביב, 13.4.25

אתם יושבים מול מטופל המספר על חרדותיו ובהמשך, מנחים אותו בעדינות ללכת בדמיונו למקום רגוע ושקט, לחוש את מעטפת הגוף ולהרפות איבר אחר איבר, למצוא מקום בטוח בגופו ומשם להתבונן מחדש בחרדה. בעודכם מתבוננים במטופל, חשים בניגונם הצלול והשקט של המילים המגילות מחלל הפה שלכם למרחב המשותף, אתם שמים לב שברגעי הדממה שבין המילים והנשימות, שלו-שלכם, מתגנבות בהיסח הדעת חרדות המוכרות לכן. אותן חרדות נושנות-חדשות, שגם תרגילי הרפיה, דמיון מודרך ואנליזה שעברתם אתם, לא יכלו להן.

בעודכם מדריכים הורים, כיצד להתמודד עם ילד בן 9 שמסרב להתקלח, או להכין שעורי בית, מפציעים בתודעתכם מחשבות על ילדכם ולרגע נדרכים שרירי הגוף כשתמונות וצלילים של הויכוח היומי מהבוקר וזה הממתין לכם בבית בערב, משתרגים בתיאורי ההורים היושבים מולכם את הצעקות והריבים האין סופיים. אתם עדים לגאות גל האגרסיה המפעפע בגופכם, מנסים לייצב את סירת הקשב, מודעים לחוסר האונים אל מול הויטליות, העקשנות והצדקנות חסרת הפשרות של הילד האהוב הממתין לכם בבית, בעודכם מישירים מבט חומל אל עיניהם המותשות והכואבות של ההורים המבקשים מכם סיוע.

החוצה?"; "לא אני הובלתי אותך", חיך האיש העיוור. "אתה הוא זה שהוביל אותי בדרך שמעולם לא הכרתי. שמחתי לצעוד לצדך, ועתה אשוב לביתי". החכם הזקן פנה לאחור ונבלע בחשכת השיחים" (עמ' 9-10).

תוהוה אני, מי מאיתנו מסוגל באמת להפקיד את ההובלה בידי המטופל ולצעוד עימו יחד בדרך שמעולם לא הכיר ויחד עם זאת, חש אני במשב רוח רענן העולה מהעזה מעין זו, כאשר מטפל ומטופל גם יחד, מסוגלים להשהות שיפוטים ולא לדעת, "ללא זיכרון וללא תשוקה" כדברי ביון (מצוטט אצל סימינגטון, 2000), או אז מתעורר מתרדמתו "הזקן החכם", "היודע" שבמרכז הוויית הנפש והוא מוביל את הדיאדה הטיפולית בנוכחות כולית, קשובה ומאפשרת, כזו שתמיד הייתה שם אבל לנו לא העזנו להאמין או לסמוך על קיומה.

במובן זה, כל מטופל עימו אני נפגש, הוא הזמנה ללכת לאיבוד ביער לא נודע, לפגוש באין ספור השתקפויות הדדיות ולמצוא מחדש את "הדרך" שכדברי המשורר "עודנה נפקחת לאורך", ואנו בה רק "עוברי אורח" (אלתרמן, 1938). אך אליה וקוץ בה וכגודל ההבטחה, כך עוצמת הפחד המונע מאיתנו להכיר בעיוורון המולד הטבוע "באני היודע", פחד קמאי מפני מה שאני עשוי לגלות על עצמי בעודי צועד יחד עם המטופל יד ביד, "בדרך חדשה שעדיין לא הלך בה אדם מעולם...אע"פ שהיא דרך ישנה מאוד, היא חדשה לגמרי...". (נחמן מברסלב, תרצ"ג), פחד מפני הרגע שבו אפגוש במבטו המיוסר של טנטלוס¹, הניצב תחת העץ במעבה היער ובבואו לגמוע ממי הברכה או לקטוף מפרי העץ, אלו מתרחקים ממנו-מאיתנו והוא ואנחנו נותרים בלפיתת הצימאון והרעב הרגשי (המילטון, 1961). לעיתים נדמה לנו או למטופלים שלנו, שאנו אמורים לדעת ולהכיר על בוריה את 'מפת הנפש' ונתיביה, ואולם הסיפור כמו בא להזכיר לנו, שסודו של המטפל טמון דווקא בנכוונתו לא לדעת עבור האחר וביכולת המתגלה בו משום כך להקשיב ברגישות רבה וללוות את זולתו במסעו אל תוככי יער הנפש העלומה וממנו בחזרה, יער לא נודע וארכיטיפלי, הממתין בבדידותו הפראית, לביקורינו. כל אחד ואחד והיער שלו הממתין בסבלנות אין קץ למען יבוא בשעריו ויטביע את חותמו האישי והחד פעמי.

וכך, אם כל מטופל חדש שמתדפק על דלתות הקליניקה, נולדים מחדש התקווה והאימה, ההזדמנות למפגש

(תלמוד ירושלמי, מסכת נגעים, ב', ה). ארון (2011) מוסיף וכותב בעניין זה "למטופלים הנעה חזקה להתבונן באנליטיקאים שלהם ולגשש אחר מה שמצוי מתחת לפסאדה המקצועית, ללמוד על האנליטיקאים שלהם כבני אדם, אנונימיות אף פעם אינה אפשרית עבור האנליטיקאי" (עמ' 8).

ויהיו בקרבנו מי שיבקשו להאדיר את עבודת "המטפל הפצוע" (מצוטט אצל נצר, 2011, עמ' 399), קרי, הפצעים הלא מטופלים שלנו, המפציעים מחדש באורו ובמצוקתו של המטופל, שאם נשכיל למצוא להם מזור נוכל גם להיטיב לעזור למטופל. גישה זו מתבססת על האמונה שבפנימיות הנפש, חולקים מטפל ומטופל מצוקה-נגע משותף ובאמצעות המפגש ניתנת להם ההזדמנות לחולל בו שינוי. לשם כך, נדרש המטפל לפנות תחילה פנימה ולתקן את עצמו, משם יוכל להושיט למטופל עזרה. אך בואו נודה ולא נכחש, שיש ואנו נאחזים בקרנות המזבח של "המטפל הפצוע", אך נמנעים בפועל מלהעלות קורבן, קרי, מרפלקציה עצמית כנה וחסרת פניות. וכך, בעודנו נושאים בנגעי המטופל (לעיתים בהצלחה מסוימת, יש לומר), אנו עצמנו נותרים חסוכים ושותתי סימפטומים. כמו השלמנו עם קיומם, בעודנו זונחים את כללי היסוד עליהם מושתתת הכשרתנו המקצועית, המזמנת אותנו להתבוננות פנימית כדרך חיים וככלי טיפולי ראשון במעלה. בעניין זה, יפים דבריה של הפסיכואנליטיקאית ניצה ירום (2011) המתייחסת למטפל התקוע בכותבה "לעיתים קרובות אנו נתקעים בחקירה העצמית שלנו, בידינו רפרטואר של הסברים וזיכרונות על עצמנו שאותם אנו ממחזרים במקום לחקור רגשות ותובנות באופן דינמי... כפרקטיקה טיפולית אין סופית". וכך מתהווה לה מראית עין של ניתוח נפשי ושל ידיעה נפשית, כשתובנות ממחזרות באות במקומן של אסוציאציות חופשיות, שעה שאנו מתיישיבים בנוחות בתוך "פרסונת המטפל", בעוד הקונפליקטים והאמת הקיומית המבעבעים בלא מודע הנפשי של הדיאדה הטיפולית, מוכחשים בכל פעם מחדש.

דרור גרין (2003), ממשיך את הפסיכותרפיה באמצעות הסיפור הבא: "איש שאיבד את דרכו ביער סבוך פוגש בזקן חכם המסייע לו לחצות את היער. כאשר נפרדו דרכיהם בא האיש להודות לזקן ואומר לו: "אתה בוודאי מכיר את היער כמו את כף ידך, אינני יודע מה הייתי עושה ללא עזרתך", "מעולם לא ראיתי את היער" ענה לו החכם בקול שקט. "נולדתי עיוור, ורק מסיפוריהם של עוברי-האורח, שכמוך תעו בשבילים, למדתי להכיר את הסביבה. לעתים נדמה לי שיש ליער הזה אלף פנים, משום שכל אחד מן המטיילים מתאר אותו באופן שונה, ובכל מפגש אני מגלה אותו מחדש" "אם כך", תמה האיש, "איך הצלחת להוביל אותי מתוך היער

¹ טנטלוס, בנו של זאוס (אבי האלים בפנתיאון היווני), נענש על כך שבישל והגיש את בנו-פלופס למאכל האלים. הוא הועמד בתוך בריכת מים בהאדס תחת עץ פרי, כשהיה גוחן על מנת לשתות מים היו המים נעלמים וכשהזדקף הופיעו שוב. כשהושיט ידו לקטוף מפירות העץ היו הם מתרחקים מהישג ידו, וכך יעמוד לנצח בצימאון וברעבונ.

ארוך, ל. (2011). פירוש כביטוי לסובייקטיביות של האנליטיקאי. בתוך ע. ברמן (עורך) ו י. איתן- פרסיקו (מתרגמת). פרק 4 מהספר: A meeting of minds: Mutuality in psychoanalysis. שיחות, כרך כ"ו (1), 6-20.

ביאליק, ח.נ. (תשי"ד). גילוי וכיסוי בלשון. בתוך: כל כתבי ח"י ביאליק, תל-אביב: דביר.

גריין, ד. (2003). טיפול נפשי מדריך למשתמש. צפת: ספרים.

המילטון, ע. (1961). מיתולוגיה. תל-אביב: מסדה.

ירום, נ. (2011). כיצד יכול המטפל/פסיכולוג לדעת שהוא תקוע בחקירת עצמו? (גרסה אלקטרונית). נדלה מאתר 'פסיכולוגיה עברית' בחמישי בינואר 2012. http://www.hebpsy.net/blog_post.asp?id=509

נחמן מברסלב. (תרצ"ג). השמטות מחיי מוהרן, ימי התלאות. ירושלים.

נצר, ר. (2004). מסע אל העצמי, אלכימיית הנפש-סמלים ומיתוסים. בן שמן: מודן.

סימינגטון, ג. וסימינגטון נ. (2000). החשיבה הקלינית של וילפרד ביין. תל-אביב: תולעת ספרים.

עמיחי, י. (1955). עכשיו ובימים האחרים: שירים תל-אביב: לקראת.

פון פראנץ, מ. ל. (2005). הנשי באגדות, (ד. שביט (עורך) וא. צוקרמן (מתרגם)). ר"ג: הקבוץ המאוחד

פרויד, ז. (1910). סיכוייה לעתיד של התרפיה הפסיכואנליטית.

בתוך: ע. ברמן (עורך) הטיפול הפסיכואנליטי (עמ' 73-80). תל-אביב: עם עובד.

לפניות בנוגע למאמר זה: שי גיל (M.A.), shaigil@013.net

בין שני סובייקטים החולקים גורל אנושי משותף וטראגי, הגלום בעצם היותם בני תמותה המחפשים אחר אמיתות עצמותם, "שנינו ביחד וכל אחד לחוד", שורר עמיחי (1955). אכן כן, כשאנו הולכים זה לצידו של זה ולצד האימה והבלבול אנו יכולים לחוש בראשיתה של גאולה ומזור לנפש הפצועה, בעודנו תרים יחד את מבוכי יער הלא מודע, שכן כדברי האנליטיקאית מארי לואיז פון פראנץ (2005), המתבוננת בתהליך הנפשי מבעד לעקרון ההדדיות שבפעולת הניגודים בנפש האדם: "אם אדם חודר אל עמקי האימה הגלומה באפלה ההרסנית של טבעו שלו, ואל משאלת המוות המקננת בו, תגיב תשוקת החיים תגובת נגד...ההיחשפות להרס והשאפה לחיים קשורות זו לזו באורח הדוק מאוד"(עמ' 164).

עמוק בפנים, היכן שמי התהום הרוחשים והמזינים לא עומדים מלכת ולו לרגע, במחילות החשוכות של הנפש, שם, כמו באגדת ה-Fisher King² (נצר, 2004), נמתין בסבלנות אין קץ לדיבור שיפתח את סוגר ליבנו לממשות נפשו הסובלת והעודפת של הזולת- המטופל, המפקיד עצמו בידיו, כמו גם לעצמו. שם, מבעד למסך ההשלכות, נפגשות העיניים ולרגעים שהם כנצח תגלה שפה חדשה וראשונית: "לשונות ללא מילים: הנגינה, הבכייה והשחוק...מתחילים ממקום שהמילים כלות...., מבעבעים ועולים מן התהום. הם הם עלית התהום עצמו..."(ביאליק, תשי"ד, עמ' קצ"ג), ואנו נאזין בקשב הלב, למילים מדממות, פעורות, שתוקות, מבעדן מפציע ערום ועריה הסובייקט האנושי, המפכה מתוך התוהו ובוהו הרגשי אל תוך הטמנוס (המיכל האלכימי) (נצר, 2004) הטיפולי, בעוד אנו משמשים כמייילדת רחומה המלכת דמיה של נפש פגועה, נושאים על כפיים את עוללנו, סלע עצמותינו, רק כדי לאסוף ולהתחיל שוב, כמו סזיפוס³ (המילטון, 1961) בתחתית ההר, בצעד מהוסס, לא יודע, קשוב, חומל ומתפעם עם כל מטופל חדש.

ביבליוגרפיה

אלתרמן, נ. (1938). כוכבים בחוץ. תל-אביב: מחברות לספרות, תש"ה.

² אגדת ה-Fisher King (שיש לה גרסאות שונות) מספרת על מלך מדמם (המזוהה לעיתים עם המלך הבריטי ארתור) הפצוע בירכיו והמחזיק בגביע קדוש המכיל את טיפות הדם האחרונות של ישו, אשר בכוחו לגאול את האדמה החרבה ואת האומה הבריטית. המלך המרותק לכיסאו שנים רבות, מחכה לאביר שיגאל אותו באמצעות שאלה נכונה, שתשחרר את פוטנציאל הריפוי האצור בגביע הקדוש המוחזק בידיו הנאמנות.

³ סזיפוס מלך קורינת, נענש על ידי זאוסן אבי האלים בפנתיאון היווני) והוטל עליו לגלגל לעולמים סלע במעלה ההר שבכל פעם מתגלגל בחזרה למטה.